

Branko Čegec

POKRET OTPORA

Život knjige i druge vjetrenjače

Marshal bez plana

Kada je prije nekoliko godina rasprava o knjizi na novim medijima dosegla vrhunac, dvorane frankfurtskoga Sajma knjiga bile su pretrpane tehnologijom i idejama neograničene komunikacije u virtualnom prostoru. *Smrt tiskane knjige*, *Kraj Gutenbergove ere*, *Pozdrav e-knjizi*, samo su neki od tipičnih proročanskih naslova na udarnim stranicama planetarnih tiskanih (!) medija.

Kriza nakladništva, često vezana za opću recesiju, odjednom je zadobila novu dimenziju: knjiga gubi dah, uskoro će i utrku, jer više jednostavno neće imati smisla.

Priču o knjizi kao mediju, konačno i kao proizvodu, pratila je priča o pisanju, već i stoga što ona nije odvojiva od sudbine knjige. Mogućnosti hiperteksta izgledale su, privremeno, kao sjajna prilika za bijeg iz vječite reciklaže, prepisivanja i više ili manje spretne montaže poznatih obrazaca, svojstvene svakoj umjetničkoj praksi.

Nabrijani klinici ukucali su gomile slova u svoje sve moćnije mašine i uglavnom se dobro zabavljali, komercijalni pisci nisu mogli odoljeti zovu globalne dostupnosti publici, kućne pomoćnice su sve češće uzimale pauze tijekom pranja prozora na putu do windowsa na ekranima kompjutora u vlasništvu njihovih poslodavaca, i zanosno se prepuštale hipertekstualnom prožimanju vlastitih iskustava s iskustvima šifriranih imena koja su nicala po ekranu kao visibabe u ožujku.

Frankfurtski Buchmesse u međuvremenu je prebrodio najtežu krizu u svojoj povijesti, klasični nakladnici počeli su obnavljati svoje klasične štandove, i izlagati klasične knjige.

Statistike su bilježile rast naklada i tiskanih naslova čak i za tzv. kriznih godina, a Stephen King je, nakon eksperimenta s knjigom na mreži, uredno snifao miris boje sa svježih otisnutih milijunskih naklada. Knjige su se, dakle, nastavile proizvoditi nesmanjenim tempom. Istina, ponekad su nastajale u posve digitaliziranom procesu proizvodnje.

Priča o smrtima i krajevima sve je više poprimala dimenzije paralelnog tijeka, supostojanja, jer se napokon počelo prihvaćati, kadkad i nevoljko, da afirmacija

tehnoloških klonova u postojećim okolnostima ne mora nužno značiti ubojstvo vlastitih roditelja. Taj "prirodni" princip nema smisla u bezgraničnosti virtualnog svijeta, jer borba za opstanak obilježena je skućenošću prostora, teritorija nužnog za život, odnosno realizaciju života.

Tema *Knjiga u cyberspaceu* nije namjeravala dati konkretne odgovore na pitanja koja nam se svakodnevno nameću. Još smo manje namjeravali favorizirati bilo koju od varijanata o kojima je ovdje riječ. Namjera nam je bila otvoriti neka pitanja tekstovima stručnjaka, teoretičara, ali i ljudi s praktičnim iskustvom, pisaca, praktičara teksta bez obzira na prostor, odnosno medij u kojem ga prakticiraju. Ona je na tragu uspostavljanja balansa i poticaj na mišljenje o problemu izvan specijaliziranih krugova, u podtekstu kojeg titra crvena lampica, upozoravajući na teme koje se podjednako tiču svih nas (pisaca, nakladnika, čitatelja...) rasutih labirintima na zavodljivu, no često hirovitu putu između pisanja i knjige.

Šlamperaj na zemlji

Biti pisac, živjeti u maloj zemlji, putovati po svjetskim festivalima, slušati priče o milijunskim nakladama i sjajnim honorarima bolno je i frustrirajuće.

Biti izdavač, živjeti u maloj zemlji s kaotičnom mizerijom od nazovi-tržišta, objavljivati knjige domaćih pisaca u tisuću a zbirke poezije u tristo primjeraka, čekati pomoć od države ili otkupe knjižnica koje vape za novim svescima Coelho, skucati lovu za neki od bližih svjetskih sajmovi knjige (Frankfurt, Leipzig, Bologna, Prag...), slušati priče o organiziranom tržištu, milijunskim nakladama i basnoslovnim profitima bolno je i frustrirajuće.

I onda, iznenada, niotkoga iz dubine gledan, pojavio se ponad grada oblak jedan! Najvećeg grada u maloj zemlji za veliki odmor i sve druge veličine.

Dok su pisci sanjali o milijunskim nakladama kod velikih inozemnih izdavača i kalkulirali postotke na listićima sportske prognoze; dok su nakladnici prelijevali crkavicu iz šupljeg u prazno, iz jedine središnjice stvarne moći u ovom dijelu balkanskog potkontinenta, malim se nakladničkim nebom natkrilio spasonosni oblak neviđene marketinške kampanje u čijem se središtu, ničim izazvana, našla svima nam draga, nikome stvarno potrebna knjiga. Stotine tisuća primjeraka jeftino odštancanih proizvoda koji su izgledom oponašali knjigu, preplavili su najprije kioske, a potom i špeceraje, mesnice, ulične tezge, benzinske crpke, hotelske shopove. Cijela je Hrvatska iluzionističkim štapićem pretvorena u čisti, nepatvoreni Arizona Dream.

Mamac je bio neodoljiv: stotine tisuća primjeraka prve knjige u nizu, svjetskog *bestsellera* uglednog teoretičara, čiji se uspjeh u svim izdanjima, najprije za područje cijele Jugoslavije, a potom samo za Hrvatsku, mjerio s dvadesetak tisuća u dvadeset godina, podijeljene su sada besplatno. Nastala je opća jagma, u kojoj je svaki penzioner i svaki balavac želio imati svoju Knjigu, bez obzira na njezin sadržaj. Bio je to početak jedne sjajne sezone: nikada u dugoj kulturnoj povijesti knjiga nije imala toliko pozornosti medija, jer oni su sada nanjušili sjajnu mogućnost zarade, a mimo mehanizama koji su ih inače kočili u njihovom odgovornom poslu. Sav napor koji su hrvatski nakladnici knjiga

uložili u rat kojim je ukinut PDV na knjige, sav novac koji je država uložila u oporavak knjige od divljanja poreznika i općega grabeža koji je posve uništio sustav distribucije i knjižarske mreže, odjednom je izgubio smisao.

Knjiga je postala Jeftina, dostupna svima, na svakome mjestu. Zadrigla lica trabunjala su o tržišnoj privredi, bezobzirnosti nakladnika knjiga, koji orgijaju s posve neprihvatljivim cijenama, objavljujane su naručene tiskarske kalkulacije bez ijednog relevantnog elementa koji određuje troškove proizvodnje knjige, bez ijednog ozbiljnog tehničkog parametra, formirani su stožeri za potporu projektima, s kojih su pucala isklesana imena vodećih promicatelja i zaštitnika hrvatske kulture, cijela je zemlja vrištala orgazmičnim zanosom: IMAMO KNJIGU!

TRIDESET KNJIGA DOPREMLJENIH ŠLEPERIMA IZ ŠPANJOLSKE PO SISTEMU KLJUČ U RUKE DOBILO JE PRILIKU ZAMIJENITI CIJELU NAKLADNIČKU PRODUKCIJU JEDNE ZEMLJE!

Nakladnici knjige pokušali su reagirati, ali su brzo posustali. pisci su počeli zbrajati honorare koji ih čekaju. Prevoditelji su žičanim četkama skidali prašinu sa svojih davno zaboravljenih prijevoda.

Knjižare su mogle prodavati još samo kuharice, turističke vodiče, priručnike za samopomoć i duhovno zdravlje. Zasad.

Tema: je časopis za knjigu. Ona može otvoriti mogućnost za raspravu, dijalog među sugovornicima koji žele i imaju o čemu razgovarati. Uložili smo silnu energiju u tom pokušaju, pa u pokušaju iznošenja artikuliranih pojedinačnih mišljenja: pisaca, nakladnika, knjižara, knjižničara, državnih dužnosnika, ekonomista. Dobili smo jedan od mogućih rezultata. Ni najbolji ni najadekvatniji kao odgovor na situaciju u kojoj se nalazimo. Možda ovaj pokušaj može biti poticaj ili uvod u konkretnije poteze. Naravno, ako se itko od mogućih pokretača osjeti pozvanim za njihovo poduzimanje. U suprotnom, neće nam ostati mnogo više od mogućnosti ilegalnih emigranata iz ex-komunističkih lagera, koji očajnički presijecaju bodljikavu žicu pod naponom, pokušavaju plivati preko

zaleđene rijeke, a jedina toplina koja će ih zateći bit će rafal u leđa s obale koju upravo pokušavaju zauvijek napustiti!

Putevima kolaboracije

Kao časopis za knjigu razgovarali smo s piscima, kritičarima, urednicima časopisa i novina, povjesničarima književnosti - nismo razgovarali niti s jednim nakladnikom, barem ne u glavnom, velikom razgovoru na početku svakog broja. Zdenko Ljevak, aktualni predsjednik Zajednice nakladnika i knjižara pri Hrvatskoj gospodarskoj komori, na početku svoga drugog mandata, u iznimno teškim uvjetima za nakladnike i knjižare, učinio nam se najpogodnijom osobom za ozbiljnije otvaranje niza bolnih tema sudbine knjige danas izvan njezinih inicijalnih, kreativnih okvira. Ljevak je, naime, istodobno i predsjednik Vijeća Hrvatske radiotelevizije, u prošlom mandatu Ministarstva kulture bio je član Kulturnog vijeća za knjigu i nakladništvo, vlasnik je Naklade Ljevak i nekoliko knjižara.

Pokušali smo otvoriti cijeli niz pitanja, vrlo lako se našli u polju podudarnosti mišljenja, jer loši dani valjda senzibiliziraju ljude, pa onda svi mi bolje vidimo nesreću u vlastitoj kući, nego u susjednom dvorištu. Dotakli smo, naravno, i pitanja cehovske solidarnosti, prepoznavanja minimuma zajedničkih interesa, ali i dvostrukoga profesionalnog morala, simptomatičnih napada sljepila, pa i otvorene kolaboracije unutar jedne koliko male, toliko i autistične struke. Možda zemljama poput Hrvatske u nekakvoj svijetloj budućnosti stvarno neće trebati niti nacionalni jezik, niti pisci koji pišu knjige na tom jeziku, možda će se svaki -ić prevoditi s kineskog ili hindija, možda je normalno pumpati nacionalni ego, kako bi se isti jeftinije prodao, možda svatko mora čuvati vlastitu guzicu da bismo brže završili u globalnoj riti, možda svi ti "možda" uopće nisu tema, jer smo ih odavno ostavili u nekoj od povijesnih ropotarnica, koje su nas ionako trajno obilježile kao neveliko, ali zahvalno odlagalište svakojakog smeća.

Mogao bih sada postaviti još milijun pitanja, potpuno svjestan da ih postavljam samome sebi, dakle pouzdano adresi koja ni na jedno od njih ne zna odgovor. Pitanja sam postavljao i kolegi Ljevaku i on se doista svojski trudio ne ostaviti me bez odgovora. Sabrani dio našega dvoipolsatnog razgovora možete pročitati već na sljedećim stranicama. " Tema ovoga broja, nakon što su priređivači nekoliko planiranih temata po nekoliko puta probijali rokove, dogodila se spletom sretnih okolnosti (eto, i nama se

ponekad zalomi). Mlada kolegica Barbara Vujanović neko je vrijeme za privatne (obrazovne) potrebe istraživala povijest ilustriranja knjiga, s posebnim naglaskom na povijesti ilustracije u Hrvatskoj. Nakon što sam pročitao integralnu verziju njezinog teksta, predložio sam joj da za potrebe časopisa zanemarimo opsežan uvod o povijesti svjetske ilustracije, a da se u članku fokusiramo na hrvatsku ilustraciju. Ona se odlučila za kratki povijesni uvod i prikaz dvaju velikana hrvatske knjiške ilustracije: Cvijete Job i Svjetlana Junakovića. Članovima redakcije ideja se dopala, pa smo Barbatinu tekstu dodali još razgovor s vrlo cijenjenom ilustratoricom mlađe generacije Andreom Petrlik Huseinović. Da ne bismo ostali samo na ilustracijama knjiga za djecu, porazgovarali smo i s čovjekom koji sâm ne crta, ali definitivno ilustrira knjige, konkretno enciklopedije, a riječ je o Goranu Petercolu, umjetniku zaposlenom u Leksikografskom zavodu na grafičko-likovnom opremanju leksikografskih izdanja. O ilustriranju knjiga kod nas se pisalo iznimno rijetko, uglavnom u specijaliziranim publikacijama. Tema: je ovim malim tematom pokušala otvoriti pristup još jednom aspektu knjige koji ima ozbiljnu tradiciju, sjajne rezultate, svjetske uspjehe i koji, paradoksalno, makar prvi dolazi do očiju, uspijeva ostati izoliran od javnosti. Barem hrvatske.

Tzv. kritika

Pitanje *Postoji li književna kritika?* zapravo implicira pitanje *Postoji li knjiga bez književne kritike?* Teorijski, naravno, tu parazitsku djelatnost lako je bagatelizirati, osobito u sredini koja olako bagatelizira sve što joj trenutačno nije nužno, sve što nije u modi. Kritika teško može biti u modi kada je vrijeme sasvim nekritičko, kada “scenu” diktiraju neki što niti kritiku podnose, niti bi joj mogli biti valjanim predmetom. Mislim, naravno na tzv. djela, čak i posve mimo specifičnih područja, dakle najopćenitije. Djela i Nedjela (Ne-djela) odavno su izjednačena, sa sve očitijom prednošću potonjih. A kada Nedjela postanu Djela, onda je očito vrug odnio šalu, o kritici da i ne govorimo. Orgija apologije što ore stranice dnevnih tabloida i tjednika jednako poharanih žuticom, svoju nadmoć demonstrira “kritikom” nemoći, gušenjem u blatu tzv. javnosti svega što misli drukčije, što uzdiže glavu iznad ili mimo diktata medija, te ukiseljene kaljuže društvenoga otpada, koja kukavički pišti pri najmanjem pokušaju intervencije drugog lica javnosti u njezin bedemima obzidani prostor. Iz te kaljuže, čije isušivanje ne bi pospješila niti cijela jedna Kina Polić Kamova, trebali bismo, dakle, očekivati govor kritike; na tom bi se terenu ona, dakle, morala formirati i krenuti u svoj korektivni pohod. I vi i ja znamo da to jednostavno nije moguće. To znaju čak i veliki meštri medijskog vešeraja, koji čine sve da iz njihova stroja ispadne samo još prljavije rublje. Oni su odavno zlorabili Baudrillardov simulakrum, odavno su projektirali svoja Potemkinova sela, svoje privide, svoje nacrtane svjetove, prema kojima su stripovi Dubravka Matakovića slikovnice za jaslice, prenježni, premetaforični... Iza njihove željezne zavjese ne probija se svjetlo niti u najtanjim nitima, iz njihove vatre ne svijetli plamen, nego suklja dim, crnilo, najgušći mrak. Iz te bi situacije valjda trebalo pronaći komadić mraka za knjigu i njezinu kritiku. To najčešće misle naivni pisci o čijim se knjigama ne piše; tome se nadaju Hlebinci među nakladnicima, očekujući prostor afirmacije svoga rada i svojih preživljavanja po perifernim krčmama iz najboljih primjeraka domaće i gostujuće književnosti. Za to vrijeme medijski Mefisto bljuje po svemu što je nama nemuštima i neupućenima sveto i ekonomski neisplativo. Prostor te moguće kritike zauzeli su oni već ranije spomenuti apologeti Ne-djela, tekstualni provoditelji strategije Velikih sila, koje odavno nisu u politbiroima, centralnim komitetima, stožerima ili vijećima za Nešto.

Da, danas se također ponešto piše o knjigama. Objavljaju se male naslovne stranice i velike slike nekolicine autora i autorica koji tendiraju prema Playboyu, Hustleru, ili nekom još prividnijem svijetu. A tekstovi se bave onim što slike sugeriraju. Sadržaj knjige i ono što ga bitno određuje (jezik, stil, tema...) teritorij je do kojeg tzv. kritički tekstovi danas uopće ne dopiru. U njima je važno jedino je li pisac uspio sklepati nekakvu bedastu, navodno iznimno značajnu i navodno inovativnu konstrukciju od priče, u kojoj obvezno moraju biti neka od trendovski markiranih mjesta, a sve drugo, sve ono što književnost čini književnošću niti te "kritičare" zanima, niti ih zanima publika kojoj bi se takvo čitanje moglo ponuditi. Neobvezatno čavrljanje o periferiji model je koji suvereno gospodari tim tzv. javnim prostorom, pri čemu javnost sve više zadobiva karakter onoga što smo najčešće vezivali uz tzv. najstariji zanat, nazivajući javnim svako plaćeno događanje u mraku iza zidova. Kritika u našim sjećanjima bila je izravna, žestoka, polemična, često sitničava i gruba, no uvijek je bila neka vrsta posredovanja djela budućim čitateljima, ili otvarač polja dijaloga s onima koji su djelo već pročitali. Današnja "kritika" ne treba sugovornika, njoj u konačnici uopće ne treba djelo, njoj ne treba nikakvo prethodno znanje: ona zna po Sebi, po globalnoj strategiji gospodara svojih misli, osjećaja, prethodnoga obrazovanja. Zato ne treba očajavati. Vrijeme je za gerilu. Jedino tako uvijek možemo nabasati na smisao posla kojim se bavimo, makar nas je to isto vrijeme bjelodano pregazilo. U javnoj kaljuži jedne male zemlje na brdovitom Balkanu, koja grozničavo kroči obećanim putem Velike Unije, u čijoj se sigurnosti spokojno može pretopiti u mnogo veće more blata, busajući se pritom u kaljava prsa velikim pričama o Ponosu, Identitetu i Tisućljetnoj Kulturi.

O nostalgiji bez zajedničkog nazivnika

Nostalgija je uvijek zvučala patetično: u vojsci, na brodu, u pečalbi. Grozni, bojažljivo patetični stihovi dopirali su preko oceana u domovinu eterom, i mamili suze na izbrazdane obraze pod pokrovom crnog rupca, onoga što svaku udaljenost doživljava kao smrt, pa je onda simbolički dekodira u javni prostor, u vlastitu sredinu, iz koje se zapravo nikad i zapravo nikud ne bi smjelo otplutati. Slovenska riječ *domotožje* mnogo je preciznija u deskripciji onoga o čemu govorim. Tek kada sam se susreo sa slovenskim jezikom počeo sam postupno razmicati maglu oko pojma nostalgija, koji je tako često dopirao s radio valova, u vremenu bez televizije, bez mnogo radijskih programa, bez novina, bez Interneta, naravno. Naš temat o nostalgiji postavljen je drukčije, u osnovi mnogo racionalnije, makar ni u jednom trenutku ne bježi od osobnog, pa ni od patetičnog. No, o nostalgiji govore ljudi koji su nostalgiju percipirali ili analizirali na najrazličitije načine, i zato u ovom tematu ne treba podvlačiti crtu. Ona bi samo unijela zabunu, jer bi vjerojatno pokušavala učiniti jasnim ono što nam nije bila namjera. Naime, temat o nostalgiji dogodio se manje-više slučajno, kada su neke druge teme iz “tehničkih” ili osobnih razloga otpale, a mi smo već imali dva teksta koji su se temom nostalgije bavili najizravnije. Riječ je o tekstovima Borisa Becka i Svjetlana Lacka Vidulića. Preko svog prijatelja Aleša Debeljaka dokopao sam se sjajnih tekstova troje mladih slovenskih teoretičara Ksenije Šabec, Lare Pečjak i Mitje Velikonje. Žarko Paić često je doticao temu nostalgije u svojim nadahnutim esejističkim analizama aktualnog vremena, a Tanja Radović nije mogla odoljeti izazovu: nakon redakcijskoga sastanka sjela je za kompjutor i sutradan ujutro iscurila je prva verzija teksta koji situira jedan individualan pristup nostalgiji. Tanjin, naime.

Mladi Andrej Mirčev, nova snaga na našim stranicama u nekoliko zadnjih brojeva, iz svoje je škrinje iskopao brižno pohranjeni tekst Dejana Nebrigića, napisao mu mali predgovor, a u temat je uključio i svoj tekst *Simptomi oca* o Péteru Esterhazyju i Gézi Csáthu, dvojici umnogome različitih mađarskih pisaca/intelektualaca, koji svoj odnos prema književnosti i individualnom nasljeđu razvijaju upravo u najširem mogućem registru nostalgija kao neke vrste paralelnih povijesti, koje ne fasciniraju veliki događaji,

zacementirani krvlju, tugom i globalnom nesrećom. Meni se osobno upravo nesvodivost temata na zajednički nazivnik, unatoč zajedničkoj etiketi, činila najzanimljivijom. O kvaliteti, o briljantnim stranicama pojedinačnih tekstova ovdje neću ni pokušati govoriti. Nadam se da ćete u njima iskreno uživati, bez obzira na moje sugestije. Inače, radimo usporeno, nekako je mnogo teže koncentrirati energiju kada je novca manje, obveza sve više, a tunel je dugačak i neosvijetljen, pak nije nimalo lako ugledati tu toliko žuđenu svjetlost. Ono što vam sada možemo obećati, što prije svega možemo obećati našim pretplatnicima, jest da nipošto neće biti zakinuti za dobre tekstove, za njihovu količinu, bez obzira na broj korica u kojima će se pojaviti. Radimo ono što je moguće, u uvjetima koji nam ne idu na ruku. Radimo, zapravo, nemoguće, jer prostora je za disanje sve manje, zrak u boci samo je uspomena na vrijeme kada smo počinjali, a otad se ništa nije događalo u očekivanom smjeru. Ali, ionako ne smijemo kukati. Niti to ima smisla. Počeli smo zahvaljujući isključivo tvrdoglavosti, upornosti usuprot perajama koje su paralele uspavano more oko nas. Sada djelujemo na malom teritoriju, ali ne posustajemo jer nas dosad ni u jednom trenutku niste ostavili same (da ne zanemarimo patetiku s početka teksta).

Smisao i prostor

Previše vremena protiče između dvaju svezaka Teme: i potpuno je jasno da s poljuljanim ritmom mnoge stvari bivaju dovedene pod kišobran velikog upitnika. Gubitak kontinuiteta rezultira traljavom aktualnošću, a ona je nedvojbeno glavni uzročnik nevjerodostojnosti pred vlastitom publikom, pretplatnicima i suradnicima. Ne pokušavam pronalaziti riječi opravdanja, jer sam pokrećući časopis bio svjestan rizika u koji se upuštam. Zabluda je, međutim, ostala na posve drugoj razini: Vjerujući, naime, da afirmacijom kvalitetnog projekta, za što postoje brojne interne i javne potvrde, možete osigurati novac, zainteresirati suradnike i potencijalne oglašivače, napravili smo nekoliko pogrešaka u koracima. Sada već dvije godine radimo inicijalnu fazu, s ozbiljnim izgledima da iz nje nikad ne izađemo ili da se u što skorije vrijeme ugasio. Jer, niti su eventualnu kvalitetu časopisa prepoznale sufinancijske institucije, niti je njegova razina dovela ijedan oglas, niti su suradnici - s pravom - poželjeli objavljivati u publikaciji bijednih honorara, koji na račun sjedaju za najmanje nekoliko mjeseci.

Naš plan od dvanaest brojeva u najmanje deset svezaka danas izgleda jednako iluzorno kao i u trenutku pripreme prvoga broja.

Da bismo nekako premostili godinu, radimo glomazne trobroje, dakle onu vrstu očajničke potrebe za opstankom koja me uvijek čudila. Za koga bismo mi to trebali opstati? Koja je to naša stvarna publika, kojoj će neizlaženje ovakve publikaciji istinski nedostajati? Hoće li itko u nekoj knjižnici ili knjižari primijetiti da nije izašao sljedeći broj? Odgovori na ova pitanja prozirni su poput planinskog jezera nakon četrdeset bistrih, sunčanih dana.

U ovom smo svesku temeljitije obradili temu *Pisanje i prostor*, dakle odnos između pisca, njegova pisanja i konteksta u kojem se ono događa, odnosno konteksta kojim se to pitanje kreće. Oba intervjua napravljena su s piscima čije pisanje ovisi o prostoru (moru, otoku...), a niz tekstova pokušava osvijetliti ili poetike toga tipa, dakle poetike prostora, ili svjedoče praktično iskustvo pisanja u i o prostoru.

Tražeci vlastiti prostor pribjegli smo onom mnogo konkretnijem, literarnom, ma što teoretičari književnosti mislili o tome. Jasno je, naravno, da nismo ni pokušali pronaći

odgovore na bujicu pitanja, nego smo potonje nastojali donekle selektirati i rasvijetliti okolnosti u kojima se odvijaju. Rezultat je, kao i najčešće dosad, samo polazište i više-manje jak poticaj za ozbiljniji razgovor, koji je - još uvijek vjerujemo - moguće pokrenuti prije nego li poplava banalnosti iz masmedijske produkcije dokine svaki smisao.

Zašto, kako i za koga?

Naš pokušaj ponovnog uspostavljanja potpuno pometenog prostora kritike nije, na žalost, donio ozbiljnijih rezultata. I dalje najteže dolazimo do tekstova o knjigama hrvatskih pisaca, jer o prevedenima ionako postoji ozbiljna kritička bibliografija iz koje je moguće kompilirati do mile volje i zatim naklapati u trendovskoj uklopljenosti. To, naravno, nije kritika. S druge strane, ozbiljne zapadne novine o knjigama pišu jednako ozbiljno, ponekad čak i duhovito, kao što se pisalo prije dvadeset ili trideset godina. U Hrvatskoj danas, na žalost, nema ozbiljnih novina. Cijeli se medijski prostor ponaša kao talac pokojnog Marinka Božića, a u tom prostoru nema mjesta za kritičku intelektualnu poziciju, u kojoj glavna artiljerija ne bi bila opremljena projektilima od blata, krvi, govana, sperme, estrade i kriminala.

Istodobno, obrazovne institucije, ponajprije brojni filozofski fakulteti, rasuti diljem Hrvatske, niti žele niti znaju svoje studente uputiti u zanat kritičkog propitivanja literarnog teksta, skrivajući se iza paravana manje-više samodostatnih teorijskih sustava, u kojima književnost sve rjeđe treba makar i na razini ilustracije, tako da rijetki pokušaji otimanja od takvog pristupa načešće završe na prvom formalnijem koraku: kandidaturi za neko od mjesta na katedrama uvažениh obrazovnih institucija. Dobivamo tako povjesničare književnosti koji mogu prepisivati jedino od svojih predšasnika, jer uvida u kritiku ne može biti, s obzirom na činjenicu da ona ni ne postoji. Uza sve napore i nagovaranja da neki od pametnijih studenata Filozofskog fakulteta u Zagrebu pokušaju pisati "kritičke" tekstove o knjigama, uspjeli smo nagovoriti dvojicu studenata iz Osijeka. U nekoj svojoj projekciji računali smo na najmanje deset kritičkih tekstova po broju. Kad bi ih imao tko napisati?

Tema ovoga broja sustav je nabave knjiga u tzv. narodnim knjižnicama. O tome bi se dalo ozbiljno raspravljati i pokretati nužne promjene, kada za raspravu i konkretizaciju te vrste ne bi nedostajalo volje. Od nekoliko desetaka poziva na suradnju odazvalo nam se svega devet knjižnica i mi im na tome najljepše zahvaljujemo. Tema se, vjerovali smo,

mogla obraditi temeljitije i manje shematizirano. No za to je potrebna ozbiljna suradnja, volja da se kritična mjesta osvijetle, raščlane i pripreme za moguću intervenciju. Naš pokušaj možda nije do kraja uspio, jer je uzorak suradnika-knjižničara bio vrlo ograničen, no to nipošto ne znači da i dalje ne moramo pokušavati. Hoće li se o sličnim temama više progovoriti i na stranicama ovog časopisa, ne robujući pritom shematizmu u prašini zaboravljenih akata, ne ovisi o volji redakcije ovoga časopisa. Samo smo iznimno dobivali prijedloge za pojedine teme od vanjskih suradnika. Kao da problemi postoje samo u našim glavama a ne i u stvarnom životu! Ili će opet netko reći da nema prostora i mogućnosti artikulirati svoj stav? Ako ljudi koji se na bilo kojoj razini bave knjigom još uvijek nisu svjesni svoje marginalnosti i potrebe za gerilskim organiziranjem, onda ovaj časopis stvarno nema nikakvog smisla? Kako sada stvari stoje ubrzo ćemo prijeći u fanzinsku formu i dilati se ilegalnim kanalima. U oficijelnom prostoru javnosti za nas je sve manje mjesta!

Tekstovi u ovoj knjizi objavljuvani su kao uvodnici u časopisu *Tema*: od jeseni 2004. do jeseni 2011.